

Mõningaid tähelepanekuid Maie Rummeli raamatu „Mõistatuslik Muinas-Eesti” kohta

Maie Rummeli teos „Mõistatuslik Muinas-Eesti” (Tallinn 2007), koosneb viiest peatükist, kokkuvõttest, lisast ja kasutatud kirjanduse loetelust, kokku 222 lehekülge. Väidetakse, et tegemist on populaarteadusliku vormi ja teadusliku sisuga raamatuga (vt teksti tagakaanel).

Maie Rummeli eesmärgiks on tõestada, et „muinaseestlased” olid osa kõrgemat teaduslikku maailmapilti omavatest inimestest (hüperborealastest), kes olid juba kiviajal võimelised tegelema kõrgema matemaatika, geomeetria ja astronoomiaga ning kes panid aluse euroopalikku tsivilisatsiooni kandvale teaduskultuurile. Selle tõestamiseks uurib ja tõlgendab ta uudsel moel Euroopa kaljujooniseid, megaliitkultuuride ehitisi ja Eesti kiviaedu, tuues paralleele ka mujalt maailmast.

Taolist tüüpi raamatuid, kus üritatakse esitada täiesti uudseid seisukohti varem tundud või siis autori poolt avastatud materjali kohta, kuid mis panevad n.ö tõsise teadlaskonna parimal juhul vaid põlglikult kulmu kergitama, on ilmunud vist lugematult. Neid iseloomustab erinev pretensioonikus teaduslikkusele, kuid ühiseks jooneks on vast teadlik vastuseis või jõuliste alternatiivide pakkumine parasjagu tunnustatud teooriale väitluse all oleva materjali kohta. Olen isegi sirvinud „arheoloogia salatoimikuid” ning erinevaid käsitlusi näiteks Stonehenge’i ja müütilise Atlantise kohta. Sealjuures pole mitte alati kerge saada aru, kas toodud põhjendused on piisavad, et objektile antud tõlgendust uskuda. Eriti raske on siis, kui ise materjali või kasutatud meetoditega hästi kursis ei ole. Tihtipeale jääb siis otsustajaks, kas tegemist on teaduse, pseudoteaduse või lihtsalt jamaga, kaine mõistus (mis iganes see ei oleks) ja/või asjaolu, millise leeri toetajaid on rohkem ning milline on nende positsioon (lugupeetud teadlased, veidrikest tõekuulutajad, püstihullud jne). Kuidas siis teha vahet teadusel ja pseudoteadusel?

Popperi sõnusti on võimalik teooria teaduslikku või pseudoteaduslikku iseloomu võimalik määrata faktidest sõltumata – teooria on teaduslik, kui ollakse ette valmistunud täpselt määratlema otsustavat eksperimenti või vaatlust, mis võiks teooria falsifitseerida ja kui seda ei tehta, on tegu pseudoteaduslikkusega (Lakatos 1991, 262). Oluline on, kuidas teadusliku avastuse loogika võimaldab selgitada teadlase tegevuse eesmärke, meetodeid ning normatiivseid aluseid ja loogilisi seoseid ning avastada vastuolusid ja puudusi varasemates epistemoloogilistes kontseptsioonides, nende lähtealustes ja konventsioonides (Vihalemm 1998, 273). Lakatos seevastu toob välja uurimisprogrammide teooria. Teaduslik teooria viib progresseeruva uurimisprogrammi korral seni tundmatute, uudsete faktide avastamisele, samas kui degenereruvate

programmide puhul fabritseeritakse teooriaid ainult selleks, et neid teadaolevate faktidega sobitada (Lakatos 1991, 266). Siiski saab alles tagantjärele kindlaks teha, kas uurimisprogrammil oli edu, kuna ka progresseeruv programm võib hakata degenereeruma ja *vice versa*. Kuhni järgi peab teooria selleks, et olla aktsepteeritud kui paradigma, näima parem oma võistlejatest, meelitades seega enda manu spetsialistide enamiku, kuigi ei tarvitse seletada kõiki fakte ega tee seda tegelikult kunagi (Kuhn 2003, 36–37). Seega on teaduslikkuse tunnusteks enamiku heakskiit ning normaalteaduse olemasolu.

Kui hinnata Rummeli raamatut nende kontseptsioonide järgi, kas saame vastuse tema käsitlemise teaduslikkuse kohta. Rummel ei määra, millisel juhul oleks tema teooria vale, mis on Popperi järgi ebateaduslik. Samas näeb ta hulka vaeva, selgitamaks oma eesmärgid, meetodeid, normatiivseid aluseid ja loogilisi seoseid, kuigi lõppkokkuvõttes need ei veena. Lakatosi meetodi rakendamiseks peaksime ootama kümneid, võib-olla sadu aastaid, oodates, millal ja kas Rummeli teooria tuule tiibadesse saab. Kuhni kasutades peab mainima, et Rummel ei ole pälvinud enamiku heakskiitu, mis ei tähenda, et ta seda tulevikus saada ei võiks. Võttes kõike kokku, ei pakuta meile ikkagi lollikindlat süsteemi, mille kaudu oleks võimalik teadust, saati siis pseudoteadust, eristada.

Näib, et Rummelile imponeerib Kuhni paradigmat süsteem, kuna ta ise teeb neist mitmel pool juttu. Ennast näeb ta selles süsteemis kui uue paradigma looja või äraunustatud vana elustaja (lk 11–12¹). Seevastu praeguse nn normaalteaduse suhtes ollakse antud teoses suhteliselt kriitiline, rääkides kehtiva paradigma ekslikkusest, ajupestud teadlastest, ignorantisusest ning vastuseisust tema uudsetele ideedele, mis eelnevate kombineerimisel esile kerkib. Sellise suhtumisega kaitstakse end sisuliselt kriitika eest, kuna alati võib pidada kritiseerijat eelarvamuslikuks, ajupestuks ja oma paradigma kütkeis olevaks ning lohutada end sellega, et küll selle kritiseerija tund kord tuleb ning too vahetatakse uue paradigma poolt välja.

Vihalem (rääkides küll f-teadusest) toob välja, et kuigi ei saa tuua välja universaalseid teaduslikkuse kriteeriume ega seda tagavaid meetodeid, võime võtta ette spetsiaalse ja kompleksse ekspertiisi. Ebateadus oleks sel juhul tegevus, kui taotletakse otseselt või kaudselt teaduse eesmärgid (seadusi eeldav seletus, ettenägemine vms), kasutamata või kasutades ebakorrektselt vastavaid meetodeid ja lähenemisviisi. (Vihalem 1998, 281) Kuigi ma pole võimeline viima läbi spetsiaalset ja kompleksset ekspertiisi, hakkas teose lugemisel silma mitmeid meetodilisi, sisulisi ja vormistuslikke vasturääkivusi, vigu ja puudujääke, mis tugevalt häirisid. Alljärgnevalt tehaksegi neist juttu.

Üldiselt on kogu tekst esitatud üpris segaselt. Kuigi „luuletamine on õpetanud autorit valima sõnu, teadusmetodoloogiat – mõtteid” (vt teksti tagakaanel), ei saa seda väidet antud raamatu puhul küll kehtivaks pidada. Liiga palju on tekstis vihjeid ja (nähtavasti) teadlikku hämmastust, hüplikkust teemade ja mõtete vahel, viitamist sellele, millest polevat üldse mõtet rääkida. See kõik segab nii üksikmõtete kui ka üldkontseptsioonide mõistmist.

---

¹ Siin ja edaspidi sulgudes antud leheküljenumbriid ja joonistenumbrid viitavad Maie Rummeli raamatule „Mõistatuslik Muinas-Eesti”.

Maie R Emmeli nägemus kiviaegse inimese maailmapildist, vajadustest ja suutlikkusest on üpris kummaline. Ta omistab neile tänapäevast, teaduslikku mentaliteeti. Selle all peab ta silmas just euroopalikku traditsiooni, millele olevat juba kiviajal alus pandud. Miks peetakse euroopaliku tsivilisatsiooni põhikandjaks just teadust? Nimetaksin seda eurotsentristlikuks nägemuseks. Täielikult jäetakse käsitlemata araabia ja idamaade teaduslike saavutuste (eriti matemaatika) juured. Tema suhtumise taga on tegelikult laiem kontseptsioon euroopalikust tervemõistuslikkusest ja teaduslikkusest, *versus* orientaalset müstitsismist ja paljusõnalisusest, mis toob endaga kaasa massikultuuri (Remmel 1995). Religioon ja teadus eraldatakse selles süsteemis täielikult – „...nagu meie päevil pole teleskoop ja piibel sama asi, tuleb arvata, et neid pruugiti erinevalt ka kiviajal” (lk 27). Samas on teaduslik maailmapilt, nagu ajalugu näitab, üpriski hiline nähtus, samuti selline profaanse ja sakraalne eristatus inimese igapäevaelus. Usun, et varasematel aegadel pole nende vahel olnud niisugust lõhet kui praegu – nad olid ühte põimunud, õieti oli sakraalsus lõimitud profaansesse, selle orgaaniline osa ning neid ei osatudki lahutada. Ühesõnaga on minevikku, ja väga kaugesse minevikku, kantud tänapäevast mõtteviisi. Samuti ei selgita ta, miks oli kiviaegsetel inimestel vaja perekondliku koduõpetusega kõrgharidust ja kogukondlikke astronoomilisi vaatlusi. Religiooniga ei saa, jälgides Remmeli kontseptsiooni, tegemist olla. Kas tõesti oli kõike seda vaja, rahuldamiseks oma ülikõrge intellekti, mis tulenes riiete õmblemisest, vajadusi?

Remmel on oma tõestused ja põhjendused tihti üles ehitanud, kasutades matemaatikat ja geomeetriat. Kahjuks ei ole ma ise antud teemades kaugeltki nii kodus kui tema. (Küllap on minus igaveseks kaduma läinud ürgne matemaatiline tarkus, millega oli õnnistatud muistseid eestlasi.) Seega on autori esitatud konstruktsioone ja jooniseid tihti raske mõista või kritiseerida. Siiski tundub, et kui hakata suvaliselt tõmbama kas kaljupiltide või kiviaiamustrite joonistele ringe ja jooni, leiab ikka mõne, mis näiks tähenduslik või moodustaks teatud süsteemi (nt joonis 12c, 38, 44, 81 jt). Näiteks läbi põdra nina minev ringjoon võib vabalt puudutada luige saba ja kui sealt vedada joon teise luige poole lõikab see juuresoleva mao (või on see sperm!) täpisealt pooleks. Samuti kui vaadata iga kiviaia juppi, leiab kindlasti mõne, mis ühe või mitme visiirsuunaga 18-st sobiks. Juhtub, et jooni on tõmmatud kiviaedadest viltu, kõverad aiad sirgeks aetud ja paljude joonte puhul ei saa üldse aru, millist loogikat need järgivad, kuna viivad eikusagilt eikuhugi (nt joonis 90). Ka luigekaelte ja kivikirveste kujude samastamine on sarnase põhimõttega – mõni kaelajoon ikka sobib, kasvõi ligikaudselt. Samuti ei saa tihti jooniste seletustes aru, millist figuuri parasjagu mõeldakse – kui on võetud vaevaks figuurid joonisel ära nummerdada, kasutatagu numbreid, mitte viitamist „luigepojale” või „noidlejalinnukesele”. Samuti on ebaviisakas ja mõttetu teha keeruline joonis ning siis väita, et ei viitsi seda lugejale lahti seletama hakata (lk 193–194). Võib-olla tuleneb see minu geomeetrisest ebakompetentsusest, kuid paraku ei ole Maie R Emmeli tihedalt kaari ja sirgeid täis joonised sugugi veenvad. Mitmed figuurid on tähelepanu alt välja jäänud, samuti tõmmatakse jooni, juba ette arvestades nende sobivust ta enda loodud süsteemi. Ühesõnaga luuakse ja kasutatakse materjali mida tahetakse näha ja jäetakse muu kõrvale.

Maie R Emmel seletab „hüperborealaste” tugevat matemaatilist mõtlemist sellega, et nad poleks saanud elada põhjamaades, omamata geomeetriselise konstrueerimise oskust

rõivaste valmistamiseks. (Ta seletab seda ka kuidagi seoses neoteeniaga, kuid ma ei suutnud tollest kontseptsioonist aru saada.) Kas see tähendab, et kõik matemaatiliste eeldustega inimesed läksid põhja? Või tingis põhja asumine ning riiete vajadus matemaatilise mõtlemise tekke? Miks ei võiks me siis juba neandertaallase juurest otsida geomeetrilise konstrueerimise oskust, kuna temagi elas külmas kliimas ja vajab küttemiseks sobilikke rõivaid? Miks arvab Rimmel kindlalt, et siin kanti nimelt karusnahakasukat? Kas funktsioneerivaid riideid ei saa tõesti teha ilma geomeetriata? Ötzi jäämees, kuigi elas hiljem ning soojemas piirkonnas kui Kunda kultuuri aegne „eestlane”, oli varustatud soojapidavate rõivastega, mis arvatavasti lubasid tal ka jahti pidada, kuid keegi pole teda veel matemaatilises maailmapildis süüdistanud.

Eesti kiviaegade dateerimise puhul jäävad nii mitmedki asjad selgusetuks. Esiteks oleks hea, kui seletataks ära muinas- ja keskaegse kiviaia ladumise tehnoloogia erinevused. Raamatu lõpuosas (lk 150) tuleb välja, et uueks, nähtavasti keskaegseks tehnoloogiaks peetakse aegade sidusainega ladumist. Kui Rimmel dateerib külade kiviaiad muinasaegseks seetõttu, et nad on laotud „muinasaegse tehnoloogia” järgi, ehk siis ilma sidusaineta, kas see tähendab, et ka kõik sidusaineta laotud kirikaiad (mida ma olen mitmeid näinud), pärinevad ka kõik muinasajast. Leheküljel 88 esitatud kiviaegade dateerimine, lähtuvalt mentaalse tehnoloogia ja munajoone konstrueerimise levikust, ei ole mitte kuidagi veenev. Samas on olemas teatav orientiir – kividel kasvavate samblike kasvusõõride järgi saadud dateering, mis annab tulemuseks 13. sajandi (lk 126). Maie Rimmel tõlgendab tulemust oma kontseptsioonist lähtudes, isegi mitte kaalumata, et äkki ehitatigi need aiad peale ristisõdu, näiteks uute valitsejate käsul või vajadusest põlluharimist intensiivistada. See on hea näide sellest, kuidas andmeid tõlgendatakse nii, et nad sobiksid valmismõeldud teooriasse, selle asemel, et teooriat korrigeerida.

Tihti piirdub Rimmeli-poolne põhjendus mõnele faktile tõdemusega, et uurimused näitavad, et see tõesti nii on. Näiteks leheküljel 99 – „Megaliitkultuuride uurijad on jõudnud tsivilisatsiooniteoreetilisele järeldusele, et seda tsivilisatsioonitüüpi ei saanud arendada šamanismi mentaaltehnoloogiaga.”. See meenutab kangesti hambapastareklaami – „Euroopa juhtivad hambaarstid on jõudnud oma uuringutes järeldusele, et parima tulemuse annab ... hambapasta kasutamine.”. Mõneti on tegu sellega, et raamatu populaarteadusliku vormi tõttu puuduvad viited, kuid taoliste väidete paiskamine teksti võtab kraade maha ka sisu teaduslikkuselt. Varrukakontseptsioon jäi mulle sügavalt segaseks. Ma ei suutnud seda jooniselt leida (joonis 98), ei saanud aru, milline on luigekaelavarrukas ja miks pidi kasutama just seda. Kas see oli parim varrukas, või lihtsaim või ainuke, mis rahuldab kiviaegsete inimeste ülikõrge intellekti vajadusi?

Veel sisulisi-vormistuslikke üksikasju, mis silma hakkasid, oli näiteks see, et Rimmel ei piiritlenud selgelt oma uurimisala Hüperboread – selle ulatust, iseloomu ja tegelikke kajastusi kirjalikes allikates. Kiviajal siin elanud inimesi peetakse iseenesestmõistetavalt eestlasteks. Aretades teooriaid kiviaegsetest observatooriumitest, ei vaevu ta uurima, kui vana on asustus sealkandis arheoloogia ja kirjalike andmete alusel. Kasutatud kirjanduse koha pealt võiks ette heita, et kaasatud pole eriti palju uuemat arheoloogilist kirjandust, näiteks Aivar Kriiskalt. Leheküljel 96 asuv linnuste levikukaart on pärit 1925. aastast ja

koostatud Tallgreni poolt. See tähendab, et tegemist on väga vanade ja tänapäevaks juba puudulike andmetega. Kuna, nagu juba öeldud, on tegemist populaarteadusliku raamatuga, on viitamine juhuslik ning mõnikord annab see end valusalt tunda.

Kohati tuli ette ka päris jaburdusi ja naermaajavaid asju. Näiteks maasuuruste spermatoosidide nägemine mammutiluust pandlal (joonis 23), põhjendades nende olemasolu sellega, et taolisi madusid olemas ei olnud. Järelikult pidi kiviaja inimestel olemas olema ka luup, et sperme näha (lk 66). Kummastav on ka Eesti keskmise kiviaja keraamika mainimine (lk 75) ning sealsamas aretatud tsunftvärgi idee. On naljakas mõelda, et kiviaja inimestel jäi üle niipalju aega ja ressursi, et teha oma lõbuks matemaatikat, koostada pihumudeleid ning kanda need ülisuure tööhulga ja mitmesajameetrise raadiusega sirkliga professionaalsete geodeetide poolt maastikule. Ja kuigi oli kiviaeg, olid mehed ikkagi rauast ning neile polnud ka Skandinaaviast kivide kojutamine või loopimine mingi probleem. Miks Rimmel pole küll Eesti rahvaluules arvukalt esinevaid kive viskavate hiidude muistendeid siia paralleeliks toonud, jääb mulle mõistmata. Aga võib-olla oli kiviajal aga hoopis kahte tüüpi inimesi - suured, lollid ja tugevad, kes tegid, ning väikesed kuid hirmus targad matemaatikud, kes plaanisid. Ka Rimmeli arusaamad põllumajandusest, omandatud, nagu ma aru sain, ühe või kaheaastasest porgandipeenra harimisest, on veidi kummalised. Kuidas hariti observatooriumi abil kõrgtehnoloogiliselt põldu (lk 132)? Miks hangib organism oma eluks radioaktiivset süsinikku (lk 183)?

Lõppkokkuvõtteks võib vast öelda, et tegemist on küll teaduslikkusele pretendeeriva, kuid selleni siiski mitte küündiva teooria ja raamatuga. On küll näha, et autor väärtustab väidete tõestamist ning omab teaduslikku ja ratsionaalset tausta. On ju teaduslik-ratsionaalne-matemaatiline mõtlemine Maie Rimmeli käsitluses inimolemise kõrgeimaks, õilis-ürgseks vormiks, mis tänapäevaks on paljuski kadunud, vähemalt igapäeva- ja tavakäibes. Siiski ei suuda ta esitada veenvaid põhjendusi oma argumentidele. Iseenesest on Rimmel loonud loogilise süsteemi, kuid tavamõistuse jaoks teatud nihke või kiiksuga. Pealegi on mitmed alusväidetest küsitavad või isegi naeruväärsed, kuid kasutatud uute järelduste alustena, mistõttu on maja ehitatud sisuliselt õhku.

Samas oleks suhteliselt mõttetut temaga näiteks isiklikult nende teemade üle vaielda. Maie Rimmeli kontseptsioonide taga on täiesti erinev, omaette maailma mõistmise viis ja nägemus selle toimimisest. Neist saab aimu, kui lugeda veidi ka tema teisi arvamusavaldusi (vt nt <http://www.kesknadal.ee/arhiiv/28.06/sisu/arvamus2.htm>; <http://www.kesknadal.ee/index.php?aid=763>). Nagu Andres Adamson tabavalt on öelnud: „Aga teaduses – kui elust n.-ö õiges suunas irduda – võib see tähendada teoreetilist mägironimist, tõusu sinna, kus õhk lustlikuks hingamiseks hõredaks jääb, aga vaated on fantastilised.” (http://www.tnp.ee/download/leht_raamat_16_lowres.pdf). Näib, et Rimmel on tõesti jõudnud mingisse sfääri, mis on tinginud tema täiesti teistsuguse nägemise. Võib öelda, et tekkinud on teatud ühismõõdutus tema ja tema teooriatega mittenõustuvate inimeste vahel. Seega polegi võimalik sisuliselt diskuteerida, kuna kategooriad on liiga erinevad. Teised lihtsalt ei suuda näha seda maailma, mis Rimmeli silme ees on.

Siiski on taolist tüüpi, olemasolevaid norme ja tavasid rikkuvaid raamatuid siiski vaja. On hea, kui arheoloog suudab lugeda ka midagi enda nn mullist väljaspool olevat, kus materjali on käsitletud totaalselt teistsuguse nägemisviisi ja tõlgendustega. Ehk annab see ka „tõelisele” teadlasele veidi põhjust tõsta pea ja uurida oma silmapiiri ulatust – kui palju piirab seda nn paradigma, üldise arvamuse või traditsiooni surve. Iga asja tegemiseks või nägemiseks võib olla palju mooduseid.

Samas ei maksa nende raamatute lugemisega ka liiale minna. Kuigi teadlastel peab olema arenenud kriitikameel, ei ole alati lihtne kindlaks teha vahet teaduse ja pseudoteaduse vahel ja tihti selgitatakse vaidlus sellega, kummal poolel on rohkem uskujaid-järgijaid. Teadus kompab tihti pimeduses, suutmata selgitada, mis toimub praegu, või mis on juhtunud kauges minevikus. Seetõttu võib tunduda nn teise poole lahenduste lihtsus nagu lamp pimeduses, mis tõmbab ööliblikaid ligi ning enne kui arugi saad, pirised koos paljude omataolistega selle kunstliku valgusallika ümber.

Veel üks asi, mida teadlaskond võiks nendelt nn pseudoteadlastelt õppida, on see, kuidas saavutada populaarsust ja loetavust. Kas tõsises teaduses tõesti ei tehta selliseid avastusi, ei esitata taolisi interpretatsioone, mis suudaksid kõitvusest võistelda fantastilis-müstiliste käsitlustega? Miks saavad tavalised, teadusega otseselt mitte kokku puutuvad inimesed oma põhiteadmised just taolistest raamatutest, mida suurem osa teadlaskogukonnast isegi öökapiraamatuna lugeda ei suuda/taha? Seetõttu on nn pseudoteadus nende jaoks palju rohkem reaalsus kui nn tõeline teadus. Saan aru, et teadlastel läheb kogu energia enese realiseerimiseks teadusmaastikul ning oleks vast palju tahta, et nad selle kõrval ka populaarteaduslikke väljundeid otsiksid. Võib-olla vajaks muutmist üldine teaduse tegemise kontseptsioon. Kelle või mille pärast/jaoks me teadust teeme? Enda lõbuks?

Ja kuidas ma naeraksin, kui tuleks välja, et Maie Remmelil on õigus, kõige suhtes!

Kasutatud kirjandus

Kuhn, T. 2003. Teadusrevolutsioonide struktuur. Tartu.

Lakatos, I. 1991. Teadus ja pseudoteadus – Akadeemia, 2, 258-268.

Remmel, M. 1995. Astroloogia toimib nüüdisaegse alkeemiana. – Postimees, 30. oktoober.

Remmel, M. 2007. Mõistatuslik Muinas-Eesti. Tallinn.

Vihalemm, R. 1991. Mida Imre Lakatos tõestas ja mida mitte? – Akadeemia, 2, 269-280.

Kasutatud internetileheküljed

<http://www.kesknadal.ee/arhiiv/28.06/sisu/arvamus2.htm>

<http://www.kesknadal.ee/index.php?aid=763>

http://www.tnp.ee/download/leht_raamat_16_lowres.pdf